

มิหรีบ : ศูนย์รวมศรัทธาและหัวใจของมัสยิด

MIHRAB : THE CENTER OF MUSLIM FAITH AND THE HEART OF THE MOSQUE

วสมน สาณะเสน / WASAMON SANASEN

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

DEPARTMENT OF ART THEORY, FACULTY OF PAINTING SCULPTURE AND GRAPHIC ARTS,
SILPAKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อ

“มิหรีบ” เป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ใช้เป็นประมุขทิศสำหรับการประกอบศาสนกิจของมุสลิม และเป็นเครื่องหมายระบุทิศทางสู่ศูนย์รวมศรัทธาของมุสลิม คือวิหารกะบะฮ์ ที่กรุงมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในเชิงสถาปัตยกรรม มิหรีบจึงนับว่าเป็นหัวใจของมัสยิด ส่วนความหมายของมิหรีบในเชิงจิตวิญญาณ หมายถึงพื้นที่อันทรงเกียรติสำหรับนมัสการพระเจ้า ด้วยความสำคัญดังกล่าวทำให้มิหรีบได้รับการออกแบบตกแต่งอย่างสวยงาม และมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามธรรมเนียม แนวคิดในการสร้าง การตีความศาสนา รวมถึงสภาพสังคม และเอกลักษณ์ของมุสลิมแต่ละท้องถิ่น จากหลักฐานทางโบราณคดี สันนิษฐานว่ามิหรีบแห่งแรกของโลกคือมิหรีบของมัสยิดนะบะวีย์ (บ้านเดิมของศาสดามุฮัมมัด) ที่สร้างขึ้นประมาณ ค.ศ.707-709 โดยเจ้าชายแห่งราชวงศ์ อุมัยยะฮ์ซึ่งกลายเป็นต้นแบบให้มิหรีบแก่มัสยิดทั่วโลกไปในที่สุด แม้ในปัจจุบันจะมีมิหรีบของมัสยิดหลายแห่งที่ได้รับการออกแบบตกแต่งอย่างสวยงาม แต่ยังคงมีความเรียบง่ายมากกว่าโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมในศาสนสถานของศาสนาอื่น นอกจากนี้สำหรับมุสลิม มิหรีบมิใช่เพียงแค่โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นประมุขทิศสำหรับประกอบศาสนกิจอันเป็นศูนย์รวมศรัทธา และหัวใจของมัสยิด

คำสำคัญ : มิหรีบ มัสยิด สถาปัตยกรรมอิสลาม ศิลปะอิสลาม กิปลัต

Abstract

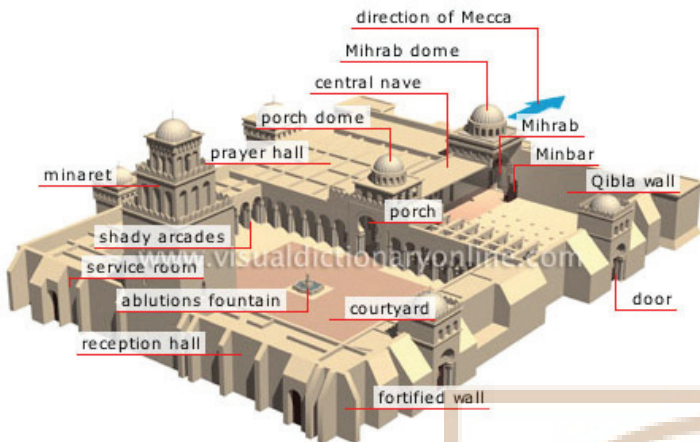
“Mihrab” is an architectural structure in the wall of a mosque which indicates the qibla, the direction of the Kaaba in Mecca, Saudi Arabia. In other words, it identifies the direction that muslims face during their daily prayers (namaz). Therefore mihrab can be assumed as the heart of the mosque as well as the place of honor for praying to god in spiritual meaning. With its significance, mihrab is the most decorated and beautiful designed in every mosque. Mihrabs are varied in styles due to the builder's concepts, sects, community and local identities. According to archaeological evidences, the first mihrab in the world is the mihrab of Nabawi mosque, the former home of Prophet Muhammad, which was built around 707-709 AD by an Umayyad prince. Mihrab of Nabawi mosque becomes original for later mihrabs till present time. Nowadays though many mosques have highly decorated mihrabs, their appearances are simply than architectures of other religion. Above all, in muslim view, mihrab is not only an architectural structure but it is the center of their faith and the heart of the mosque.

Keywords : mihrab, mosque, Islamic architecture, Islamic art, qiblat

ความหมายและความสำคัญของมิหรีบ

“มิหรีบ” เป็นภาษาอาหรับหมายถึงโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่อยู่ตรงกลางกำแพงที่อยู่ตอนในสุดของมัสยิดที่เรียกว่า “กำแพงกิบลัต” (ภาพที่ 1) ซึ่งหันไปทางวิหารกะบะฮ์ที่กรุงมักกะฮ์ เป็นประมุขทิศสำหรับการประกอบศาสนกิจของมุสลิม ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นช่องเว้าเข้าไปในผนังสำหรับให้อิหม่ามเข้าไปนำประกอบศาสนกิจ โครงสร้างแบบช่องเว้านี้ช่วยกระจายเสียงของอิหม่ามให้ดังกังวานให้ได้ยินทั่วกันทั้งมัสยิด สำหรับมุสลิมแล้ว สถานที่ที่เป็นมัสยิด ต้องมีองค์ประกอบสามอย่าง ได้แก่ เป็นพื้นที่ราบเสมอกัน มีความสะอาด และมีมิหรีบอันเป็นประมุขทิศ

ที่หันไปทางกรุงมักกะฮ์ หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถือว่าไม่ใช่มัสยิด ดังนั้นหากมองเชิงสถาปัตยกรรม มิหรอบจึงนับว่าเป็น “หัวใจ” ของมัสยิดก็ว่าได้ อนึ่ง ทิศที่หันไปทางกรุงมักกะฮ์เรียกว่า “ทิศกิบลัต” สำหรับมุสลิมในประเทศไทยนั้น ทิศกิบลัตอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

ภาพที่ 1 ตำแหน่งของมิหรอบในมัสยิด
ที่มา : www.visual.merriam-webster.com

ในคัมภีร์อัลกุรอานกล่าวถึงมิหรอบ 4 ครั้ง [1] ดังนี้

ซูเราะฮ์ที่ 38 อายะฮ์ที่ 21 กล่าวว่า

“...และมีเรื่องของผู้ได้เคียงมาถึงเจ้า (มุฮัมมัด) บ้างไหม? เมื่อพวกเขาเป็นกำแพงข้ามไปที่มิหรอบ (ของดาวิด)...”

ซูเราะฮ์ที่ 3 อายะฮ์ที่ 37 และอายะฮ์ที่ 39 ตามลำดับกล่าวว่า

“...แล้วพระเจ้าของนางก็ทรงรับมูฮัมมัดไว้อย่างดี และทรงให้นางเจริญวัยอย่างดีด้วย และได้ทรงให้ชะการียาอุปการะนาง คราใดที่ชะการียาเข้าไปหานางที่ อัลมิหรอบ เขาก็พบปัจจัยยังชีพอยู่ที่นาง...”

“...และมะลาอิกะฮ์ได้เรียกเขา (นบีชะการียา) ขณะที่กำลังยืนละหมาดอยู่ในอัลมิหรอบ...”

และซูเราะฮ์ที่ 19 อายะฮ์ที่ 11 กล่าวว่า

“...แล้วเขาได้ออกจากแท่นสวด (อัลมิหรอบ) มายังหมู่ชนของเขา และเขาได้ชี้ไปแก่พวกของเขาว่า พวกท่านจงกล่าวสวดในยามเช้าและยามเย็น...”

คำว่า “อัลมิหรอบ” (มิหรอบ) ที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานดังกล่าว มีนักอรรถาธิบายอธิบายไว้ว่าหมายถึง “ห้องสำหรับนมัสการพระเจ้า” ส่วนบันทึกของอัลบุคอรีย [2] ซึ่งเป็นบันทึกที่มุสลิมให้การยอมรับ ให้ความหมายของ มิหรอบว่า “พื้นที่อันทรงเกียรติ” [2] ดังนั้นเมื่อนำความหมายทั้งสองมารวมกันจึงหมายถึง “พื้นที่อันทรงเกียรติสำหรับนมัสการพระเจ้า” มิหรอบจึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากในมัสยิด โดยปรากฏให้เห็นตั้งแต่ภายนอกของมัสยิด [3] ดังจะเห็นได้จากการที่มัสยิดหลายแห่งสร้างหลังคาทรงโดมครอบไว้เหนือตำแหน่งของมิหรอบ อาจเป็นโดมใหญ่โดมเดียวหรือเป็นโดมที่มีขนาดเล็กกว่าโดมใหญ่ที่อยู่ตรงกลางมัสยิด (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ตัวอย่างมัสยิดที่วางโดมเหนือตำแหน่งของมิหรอบ
ที่มา : www.visual.merriam-webster.com (ทำเครื่องหมายโดยผู้เขียน)

ด้วยความสำคัญดังกล่าวทำให้มิหรอบได้รับการออกแบบตกแต่งอย่างสวยงาม แต่ก็ไม่ทำให้หุรเราะเกนไปจนรบกวนสมาธิของผู้ละหมาด ที่สำคัญมิหรอบยังเป็นเครื่องสะท้อนรสนิยมและแนวคิดในการสร้างมัสยิด การตีความศาสนา รวมถึงสภาพสังคมและเอกลักษณ์ของมุสลิมแต่ละท้องถิ่น ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปในหัวข้อรูปแบบของมิหรอบ

มัสยิดทั่วไปมีมิหรอบแห่งเดียว เพื่อความเป็นเอกภาพของมุสลิมในมัสยิดนั้นๆ ทั้งนี้ไม่ได้เป็นข้อบังคับ มัสยิดสามารถมีหลายมิหรอบได้หากมีความจำเป็นและทราบใดที่มิหรอบทั้งหมดนั้นหันไปทางกรุงมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียเช่นเดียวกัน เช่น มัสยิดในเขตเมืองหนาวมีห้องละหมาดอีกห้องสำหรับใช้ในฤดูหนาวเป็นห้องที่ก่อกำแพงหนาทึบเพื่อสร้างความอบอุ่น จึงต้องมีมิหรอบอีกแห่งหนึ่งไว้ในห้องนี้ ส่วนมัสยิดที่ต่อเติมให้มีขนาดใหญ่ก็จำเป็นต้องมีมิหรอบเพิ่มออกไปทางด้านข้าง เพื่อรองรับผู้ละหมาดจำนวนมาก [4] แต่มิหรอบทั้งหมดยังหันไปสู่มักกะฮ์เช่นเดียวกัน

โครงสร้างของมิหรอบซึ่งเป็นรูปทรงสามมิติยังถูกคลี่คลายมาเป็นงานสองมิติในงานศิลปะของศาสนาอิสลามแขนงอื่น เช่น ป้ายหลุมศพและพรมละหมาด (ภาพที่ 3) จะเห็นได้ว่ามิหรอบกลายเป็นสัญลักษณ์เนื่องในศาสนาอิสลามและกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในศิลปะอิสลามอีกด้วย

ภาพที่ 3 ตัวอย่างพรมละหมาดรูปมืหรือบ
ที่มา : <http://museu.gulbenkian.pt/open.asp?num=1567&lang=en>

ภาพที่ 5 วิหารโดมแห่งศิลาที่กรุงเยรูซาเล็ม
ที่มา : <http://eng.archinform.net/projekte/4649.htm>

ประวัติความเป็นมาของมืหรือบ

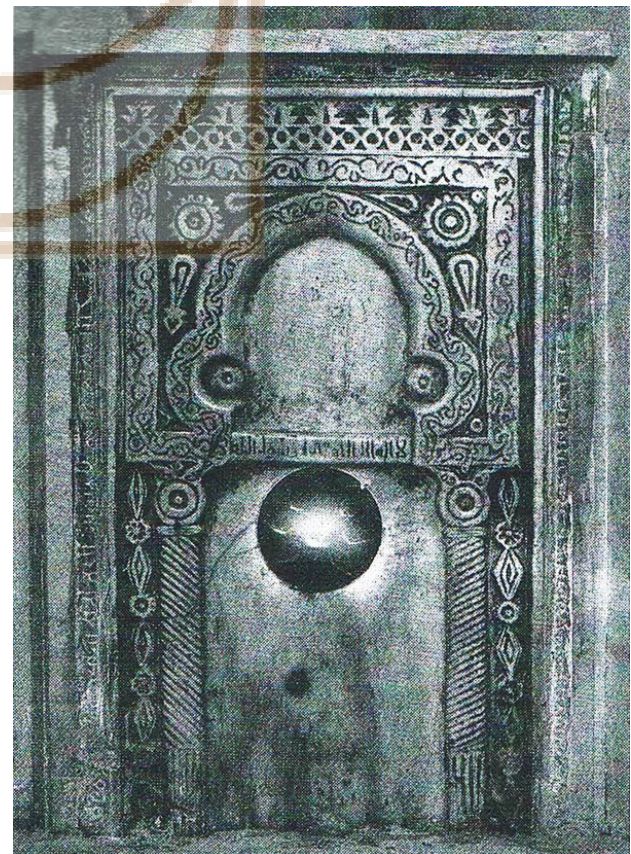
ในสมัยที่ศาสนาอิสลามยังมีชีวิตอยู่ ยังไม่ปรากฏว่ามีมืหรือบ แต่ท่านใช้ไม้เท้าขึ้นเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้คนข้างหลังที่อยู่ไกลทราบตำแหน่งของท่านขณะท่านนำประกอบศาสนกิจ [5] เมื่อศาสนาอิสลามเสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 632 หลังจากนั้นไม่นานมืหรือบก็เริ่มปรากฏขึ้น นักโบราณคดีได้ขุดค้นพบเหรียญเงินของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (ภาพที่ 4) ซึ่งผลิตขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 7 ด้านหนึ่งของเหรียญมีภาพหุ่นตัวคล้ายรูปมืหรือบ คือเป็นรูปช่องวงโค้ง (arch) วางบนเสาสองข้าง ล้อมรอบด้วยข้อความสรรเสริญพระเจ้าเป็นภาษาอาหรับ [5] แสดงว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมุสลิมเริ่มมีแนวคิดในการนำมืหรือบมาใช้แทนความหมายบางอย่างในศาสนาอิสลามแล้ว

Cat. no. 7, obverse.

Cat. no. 7, reverse.

ภาพที่ 4 ด้านหน้าและด้านหลังของเหรียญเงินสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์
ที่มา : Treadwell, Luke (2005). Mihrab and Anaza or Sancrum and Spear? A Reconsideration of an Early Marwanid and Silver Drachm. Muqarnas Magazine.

ภาพที่ 6 มืหรือบที่วิหารโดมแห่งศิลา
ที่มา : Baer, Eva. (1985). The Mihrab in The Cave of The Dome of The Rock. Muqarnas Magazine.

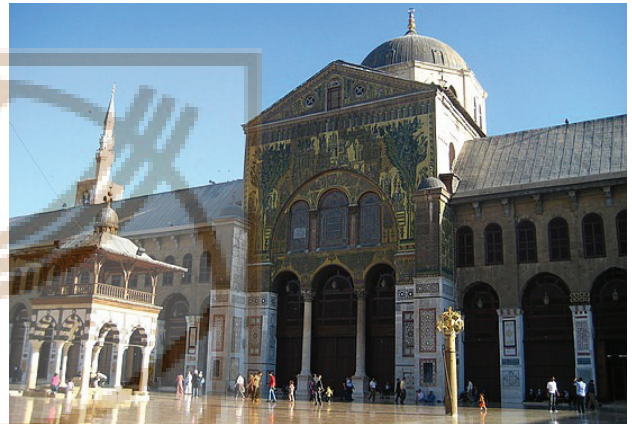
ส่วนการนำมืหรือบมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมครั้งแรกเคยมีผู้สันนิษฐานว่าคือที่ถ้ำไถวิหารโดมแห่งศิลา (The Dome of The Rock) ที่กรุงเยรูซาเล็ม ประเทศอิสราเอล (ภาพที่ 5-6) ซึ่งสร้างขึ้นระหว่าง ค.ศ. 689-692 เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมอิสลามแห่งแรกๆ ในยุคก่อร่างสร้างอาณาจักรอิสลาม อีกทั้งตัวอักษรบนมืหรือบนั้นเป็นอักษรคูฟิกซึ่งเป็นอักษรอาหรับเก่าแก่ที่นิยมใช้ในช่วงต้นอาณาจักร [6] แต่ปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดสามารถกำหนดอายุของมืหรือบในถ้ำไถวิหารโดมแห่งศิลาได้ ข้อสันนิษฐานนี้จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับ

อย่างไรก็ตามนักประวัติศาสตร์หลายท่านลงความเห็นว่ามีหีบแห่งแรกสร้างขึ้นประมาณปี ค.ศ. 707-709 เมื่อเจ้าชายอัลวาเลดแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีปัญหาให้ข้าหลวงแห่งกรุงดามัสกัสชื่ออุมร์ อิบนิ อับดุล อาซิช บุรณะและต่อเติมมัสยิดนะบะวี (บ้านของศาสดามุฮัมมัดที่กรุงมะดีนะฮ์) มีการสร้างมีหีบเป็นช่องเว้าเข้าไปในผนังเพื่อใช้เป็นประมุขทิศในการประกอบศาสนกิจและเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงศาสดามุฮัมมัดในตำแหน่งที่ท่านเคยยืนนำละหมาด โดยให้อิหม่ามเข้าไปยืนนำประกอบพิธีอยู่ในช่องมีหีบ [7] มีหีบของมัสยิดนะบะวี (ภาพที่ 7-8) จึงเป็นมีหีบแห่งแรกของโลกที่มีโครงสร้างสมบูรณ์ทั้งความหมายและประโยชน์ใช้สอย กลายเป็นต้นแบบให้แก่มีหีบของมัสยิดทั่วโลกในเวลาต่อมา ปัจจุบันมีหีบจึงกลายเป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเครื่องหมายของมัสยิดเช่นเดียวกับหลังคาทรงโดม

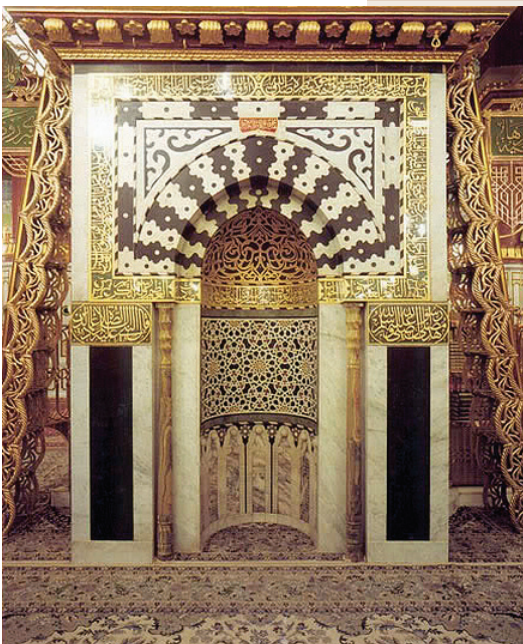
ภาพที่ 7 มัสยิดนะบะวีที่กรุงมะดีนะฮ์
ที่มา : <http://islamwallpapers.blogspot.com/2010/04/masjid-nabawi-wow-wallpaper.html>

สำหรับที่มาของรูปทรงของมีหีบ คาดว่านำรูปแบบมาจากโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของศาสนสถานสองศาสนาที่มีมาก่อนศาสนาอิสลาม คือห้องสวดมนต์ในวิหารของชาวยิว (เรียกว่าซินนาทีก) และซุ้มประดิษฐานรูปเคารพในโบสถ์คริสต์ ข้อสันนิษฐานอันหลังสืบเนื่องมาจากมีหลักฐานระบุว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้ว่าจ้างสถาปนิกชาวไบแซนไทน์มาสร้างมัสยิดกลางแห่งกรุงดามัสกัส (ภาพที่ 9) พร้อมกับนำวิทยาการการก่อสร้างโบสถ์คริสต์ของชาวไบแซนไทน์เข้ามาใช้ในการก่อสร้าง อย่างไรก็ตามแม้จะมีโครงสร้างคล้ายกันแต่มีลักษณะการใช้งานต่างกัน กล่าวคือมีหีบเป็นพื้นที่โล่ง เป็นประมุขทิศสำหรับประกอบศาสนกิจและไม่ได้มีไว้เพื่อกราบไหว้ ในขณะที่ซุ้มประดิษฐานรูปเคารพในโบสถ์คริสต์ใช้สำหรับประดิษฐานแท่นบูชาหรือรูปเคารพเพื่อกราบไหว้ [4]

ภาพที่ 9 มัสยิดกลางแห่งกรุงดามัสกัส ประเทศซีเรีย
ที่มา : <http://beautifulmosques.com/?tag=great-mosque-of-damascus>

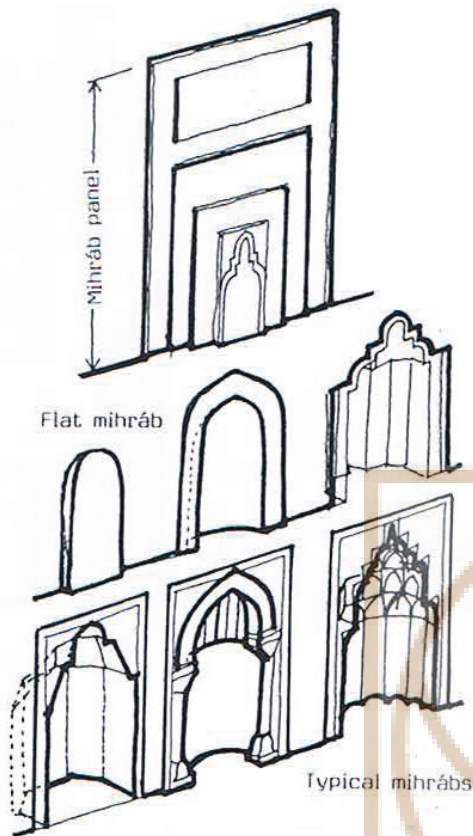
รูปแบบของมีหีบ

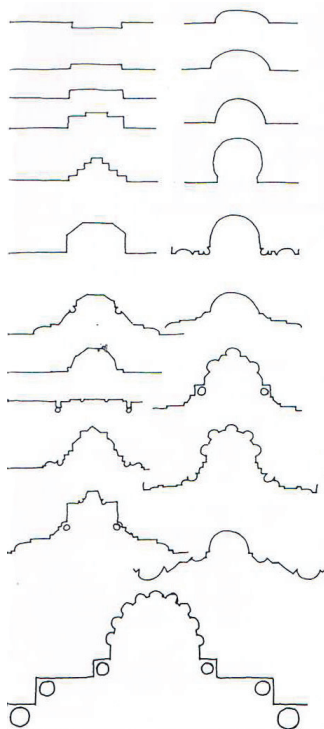
ภาพที่ 8 มีหีบของมัสยิดนะบะวี (ปัจจุบัน)
ที่มา : <http://abunuha.wordpress.com/tag/mihrab-nabi-saw/>

ดังที่กล่าวไปแล้วว่ามีหีบถูกกล่าวถึงในคัมภีร์อัลกุรอานหลายครั้ง แต่ไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่ามีลักษณะอย่างไร มีหีบจึงไม่มีรูปทรงบังคับ ศิลปินมุสลิมจึงสร้างและออกแบบตกแต่งมีหีบตามความเหมาะสมและตามปัจจัยแวดล้อมในท้องถิ่นของตนตราบใดที่ไม่ขัดกับระเบียบในศาสนา มีหีบยุคแรกใช้วัสดุง่าย ๆ เช่น ไม้ ต่อมาพัฒนาไปใช้หิน เทคนิคในการตกแต่งขึ้นกับลักษณะของแต่ละท้องถิ่น เช่น ปูนปั้น เขียนลาย กรูกระຈกสี ไม้แกะสลัก กระเบื้องเคลือบ ปิดทอง ฯลฯ แต่ไม่มีการประดับกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นคนที่อยู่ข้างหลัง หรือเจาะเป็นช่องเปิดให้เห็นสิ่งแวดล้อมภายนอกเนื่องจากจะทำให้รบกวนสมาธิขณะทำละหมาด โครงสร้างของมีหีบมีหลายแบบตั้งแต่เป็นแบบแบนราบแบบช่องเว้าเดียว แบบช่องเว้าซ้อนกันหลายชั้น และแบบนูนออกจากผนัง (ภาพที่ 10-11) ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา (arabesque) เรขาคณิต (geometric pattern) และลายอักษรประดิษฐ์ (calligraphy) ซึ่งใช้ประดับแทนลวดลายสิ่งมีชีวิตอันเป็นลายต้องห้ามในมัสยิดภายในมีหีบมักปล่อยเป็นพื้นที่โล่ง สิ่งที่อยู่ด้านในมีเพียงสิ่งที่จำเป็นสำหรับประกอบศาสนกิจเท่านั้น เช่น พรมสำหรับรอง

ละหมาด ภาพจำลองของวิหารกะบะฮ์ แทนวางหรือตู้เก็บคัมภีร์อัลกุรอาน โคมไฟ เป็นต้น บางแห่งตั้งมินบาร์ (ธรรมาสันเทศ) ไว้ในมืหรือบด้วยเพื่ออำนวยความสะดวกแก่อิหม่าม

ภาพที่ 10 รูปแบบโครงสร้างของมืหรือบ
ที่มา : Prochazka A.B. (1986). Mosque: Architecture of the Islamic Cultural Sphere. Switzerland: n.p.

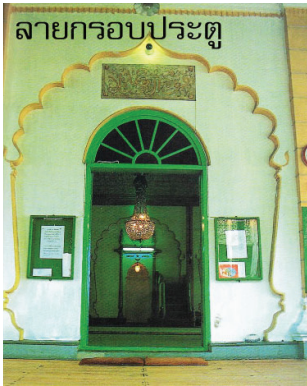
ภาพที่ 11 รูปแบบหน้าตัดของมืหรือบ
ที่มา : Prochazka A.B. (1986). Mosque: Architecture of the Islamic Cultural Sphere. Switzerland: n.p.

นอกจากนี้มืหรือบของมัสยิดทั่วโลกยังนิยมตกแต่งด้วยข้อความภาษาอาหรับจากคัมภีร์อัลกุรอาน (ภาพที่ 12) โดยเลือกจากตอนใดก็ได้ตามแต่ขนาดพื้นที่ของมืหรือบและการพิจารณาของกรรมการมัสยิดแต่ละแห่ง แต่ส่วนใหญ่จะเลือกข้อความที่เป็นคำสอนที่เตือนให้ระลึกถึงพระเจ้าหรือเป็นข้อความที่ใช้ในหลายโอกาส ข้อความจากคัมภีร์อัลกุรอานนั้นมีความสำคัญมากต่อจิตใจของมุสลิม เนื่องจากเป็นโอองการจากพระเจ้าที่โปรดประทานลงมาให้แก่มนุษย์ผ่านทางศาสดามุฮัมมัด เป็นคำสอนที่เป็นความจริงแท้ ไม่มีอะไรมาลบล้างหรือแก้ไขได้ เพียงแค่มองไปที่ข้อความใดๆ จากคัมภีร์กุรอานก็ถือเป็นการระลึกถึงพระเจ้า [8] อันเป็นการทำความดีและได้บุญ ทำให้การตกแต่งมืหรือบด้วยข้อความจากคัมภีร์อัลกุรอานแทบจะกลายเป็นรูปแบบสากลนิยม เห็นได้จากการที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกต่างตกแต่งมืหรือบด้วยข้อความจากคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับเพื่อสร้างความสวยงามและเพื่อเป็นสิ่งพึงระลึกถึงต่อพระเจ้า [9]

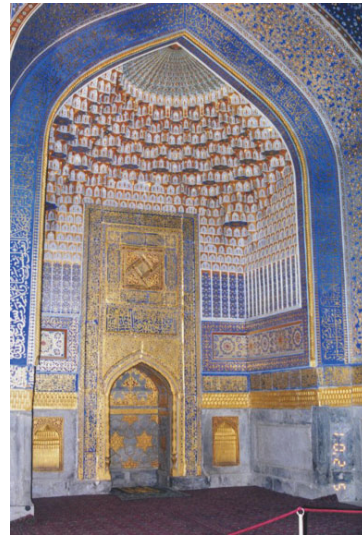

ภาพที่ 12 ตัวอย่างข้อความจากคัมภีร์อัลกุรอานบนมืหรือบ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

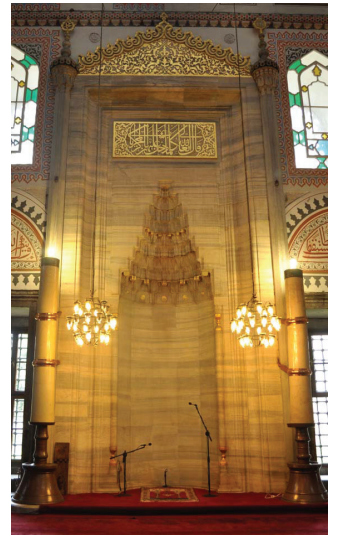
และเพื่อเอกภาพทางความงาม มัสยิดหลายแห่งจึงออกแบบตกแต่งมืหร็อบให้มีรูปแบบสอดคล้องกับรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมส่วนต่างๆ ของมัสยิดด้วย [3] (ภาพที่ 13)

ภาพที่ 13 ตัวอย่างมืหร็อบที่ตกแต่งให้สอดคล้องกับส่วนอื่นของมัสยิด
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 15 มืหร็อบของมัสยิดในอุซเบกิสถาน
ที่มา : <http://www.galenfrysinger.com/samarkand.htm>

ภาพที่ 16 มืหร็อบของมัสยิดในตุรกี
ที่มา : http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/10_amazing_examples_of_the_ottoman_mihrab/

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า มืหร็อบเป็นเครื่องสะท้อนรสนิยม แนวคิดในการสร้าง การตีความศาสนา สภาพสังคม รวมถึงเอกลักษณ์ของมุสลิมในแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้มืหร็อบของมัสยิดทั่วโลกมีความแตกต่างกันทั้งขนาด สี วัสดุ ฯลฯ เช่น มืหร็อบของมัสยิดในอิหร่านประดับด้วยกระเบื้องสีน้ำเงินจากเทอร์ควอยซ์ซึ่งเป็นรัตนชาติที่มีมากในอิหร่าน (ภาพที่ 14) มืหร็อบของมัสยิดในอุซเบกิสถานคล้ายคลึงกับมืหร็อบของอิหร่านมากเนื่องจากอิหร่าน (หรืออาณาจักรเปอร์เซียในขณะนั้น) เคยปกครองบริเวณนี้ (ภาพที่ 15) ในขณะที่มืหร็อบของตุรกีมีหน้าจั่วแบบวิหารกรีกของสถาปัตยกรรมตะวันตก อันเนื่องมาจากตุรกีมีความใกล้ชิดกับกลุ่มประเทศยุโรป (ภาพที่ 16) ส่วนมืหร็อบของมัสยิดในซีเรียตกแต่งด้วยหินอ่อนสลัสด้านรสนิยมของชาวไบแซนไทน์ที่เข้ามาช่วยสร้างให้มุสลิม (ภาพที่ 17) ซึ่งต่อมาเมื่อมุสลิมกลุ่มราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในซีเรียอพยพมาตั้งถิ่นฐานในสเปนแล้วสร้างมัสยิดขึ้นจึงทาสีมืหร็อบแบบสลัสดีหรือก่อหินสลัสดีเช่นเดียวกับมืหร็อบของมัสยิดในซีเรียเพื่อเป็นการระลึกถึงมาตุภูมิของตนเอง (ภาพที่ 18) หรือมืหร็อบที่อยู่ในดินแดนที่มีรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะตัวชัดเจนอย่างจีนก็ตกแต่งด้วยสีแดงและสีทองอันเป็นสีมงคลของจีน (ภาพที่ 19) เป็นต้น

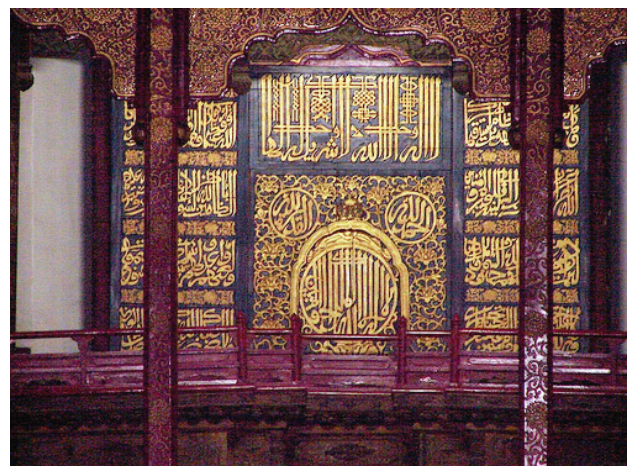

ภาพที่ 17 มืหร็อบของมัสยิดในซีเรีย
ที่มา : http://en.wikipedia.org/wiki/File:Mihrab,_Umayyad_Mosque.jpg

ภาพที่ 18 มืหร็อบของมัสยิดในสเปน
ที่มา : <http://historiated.tumblr.com/post/26412140977/mihrab-entrance-of-the-great-mosque-of-cordoba>

ภาพที่ 14 มืหร็อบของมัสยิดในอิหร่าน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 19 มืหร็อบของมัสยิดในจีน
ที่มา : http://arts.cultural-china.com/en/85Arts10066_4.html

ส่วนในประเทศไทยก็มีมืหรือบที่สวยงามและน่าสนใจอยู่ไม่น้อย ดังเช่น มืหรือบของมัสยิดต้นสนหลังแรกที่เป็นรูปแบบอยุธยาตอนปลายเนื่องจากสร้างในช่วงที่มุสลิมอาศัยอยู่ในวัฒนธรรมกระแสหลักของสยาม [10] บนหน้าจั่วประดับเป็นลายชดช้อทางโตแซมด้วยรูปดาวเดือน สัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม (ภาพที่ 20-21) มืหรือบของมัสยิดฮารูนที่สร้างโดยมุสลิมเชื้อสายอินเดียส่วนที่คล้ายอยู่ในตำแหน่งของสาหร่ายรวงผึ้งในศิลปะไทยนั้น ผูกกลายเป็นอักษรอาหรับอย่างสวยงาม เป็นพระนามของพระเจ้าและศาสดามุฮัมมัด (ภาพที่ 22) และมืหรือบของกุฎีเจริญพาสน์ ศาสนสถานของมุสลิมเชื้อสายที่ปรากฏชื่อศาสดามุฮัมมัดพร้อมมวงศวานผู้บริสุทธิ์อีกสี่ท่านรวมอยู่ในมืหรือบด้วยเพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางความศรัทธาของตนที่แตกต่าง (ภาพที่ 23) เป็นต้น

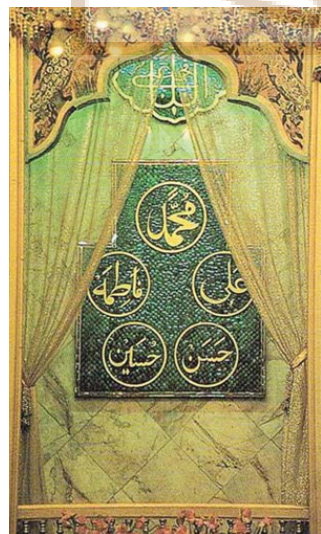
ภาพที่ 20 มืหรือบของมัสยิดต้นสน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 21 ลายบนมืหรือบของมัสยิดต้นสน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 22 มืหรือบของมัสยิดฮารูน
ที่มา : Ministry of Foreign Affairs. (2001). Muslim Worship Sites in Thailand. Bangkok: n.p.

ภาพที่ 23 มืหรือบของกุฎีเจริญพาสน์
ที่มา : Ministry of Foreign Affairs. (2001). Muslim Worship Sites in Thailand. Bangkok: n.p.

อย่างไรก็ตามมืหรือบทุกรูปแบบล้วนถูกออกแบบตกแต่งให้อยู่บนพื้นฐานของความสงบ เรียบง่าย เพื่อไม่ทำให้มุสลิมหลงใญ่ติดติดกับความงามทางวัตถุจนรบกวนสมาธิขณะทำละหมาดตลอดจนเพื่อสร้างบรรยากาศความสำรวมในมัสยิด

บทสรุป

“มืหรือบ” เป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ใช้เป็นประชุมทิศสำหรับการประกอบศาสนกิจ และเป็นเครื่องหมายระบุทิศทางสู่ศูนย์รวมศรัทธาของมุสลิม คือวิหารกะบะฮ์ ที่กรุงมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ความสำคัญของมืหรือบเน้นย้ำด้วยการถูกกล่าวถึงในคัมภีร์อัลกุรอานสี่ครั้งซึ่งประมวลความหมายของมืหรือบได้ว่า หมายถึง “พื้นที่อันทรงเกียรติสำหรับนบีมุฮัมมัดและศาสดา” จึงกล่าวได้ว่ามืหรือบเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีสยิดจะขาดไปมิได้เลย

จากหลักฐานทางโบราณคดี สันนิษฐานว่ามืหรือบแห่งแรกของโลกคือมืหรือบของมัสยิดนะบะวีย์ (บ้านเดิมของศาสดามุฮัมมัด) ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ.707-709 โดยเจ้าชายแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ซึ่งกลายเป็นต้นแบบให้มืหรือบแก่มัสยิดทั่วโลกในเวลาต่อมา แต่คัมภีร์อัลกุรอานมิได้มีข้อกำหนดหรืออธิบายชัดเจนว่ามืหรือบมีลักษณะอย่างไร มุสลิมในแต่ละแห่งจึงออกแบบตกแต่งมืหรือบตามความเหมาะสมและปัจจัยแวดล้อมในท้องถิ่นของตน ส่งผลให้มืหรือบของมัสยิดในแต่ละแห่งมีรูปแบบแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นขนาด สี สัญลักษณ์ วัสดุ การประดับตกแต่ง ฯลฯ มืหรือบจึงกลายเป็นงานศิลปกรรมที่มีความหลากหลายทางความงามซึ่งสะท้อนแนวคิดในการสร้าง การตีความทางศาสนา สภาพสังคม รวมถึงเอกลักษณ์ของมุสลิมในแต่ละท้องถิ่น (ดังที่ยกตัวอย่าง) นับว่ามืหรือบของมัสยิดในแต่ละแห่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งทั้งในด้านศิลปกรรม สังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของโลกมุสลิม

แม้ว่ามืหรือบจะถูกออกแบบตกแต่งอย่างสวยงามด้วยวิธีใดก็ตามแต่ก็อยู่บนพื้นฐานของความสงบ เรียบง่าย เพื่อไม่เป็นการรบกวนสมาธิขณะทำละหมาดหรือทำให้มุสลิมหลงใญ่ติดติดกับความงามทางวัตถุ และเพื่อสร้างบรรยากาศความสำรวมในมัสยิด แต่หากพิจารณาารูปแบบของมืหรือบส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามืหรือบเป็นพื้นที่ที่ได้รับการออกแบบตกแต่งอย่างสวยงามอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความงามสอดคล้องไปกับรูปแบบของมัสยิดและเกิดจากเจตนา (เนียด) อันดีของมุสลิมที่ให้ความสำคัญกับมืหรือบไม่ใช่เป็นเพียงโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมหรือประชุมทิศสำหรับการประกอบศาสนกิจเท่านั้น หากแต่ยังเป็น “พื้นที่อันทรงเกียรติสำหรับนบีมุฮัมมัดและศาสดา” อันเป็น “ศูนย์รวมศรัทธา” และ “หัวใจ” ของมัสยิด

เอกสารอ้างอิง

- [1] สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. (2541). **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน**. กรุงเทพฯ: มปป.
- [2] N.N.Khoury, Nuha. (1998). **Mihrab: From Text to Form**. Cambridge Journals. Retrieved November 24, 2009, from <http://www.jstor.org/pss/164202/>
- [3] เชษฐ์ ดิงสัญชลี. (2554). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 310 314 (ศิลปะอิสลาม). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [4] Prochazka A.B. (1986). **Mosque: Architecture of the Islamic Cultural Sphere**. Switzerland: n.p.
- [5] Treadwell, Luke. (2005). **Mihrab and Anaza or Sancrum and Spear? A Reconsideration of an Early Marwanid and Silver Drachm**. *Muqarnas Magazine*. Retrieved January 29, 2012, from <http://www.jstor.org/pss/25482421/>
- [6] Baer, Eva. (1985). **The Mihrab in The Cave of The Dome of The Rock**. *Muqarnas Magazine*. Retrieved January 29, 2012, from <http://www.jstor.org/stable/10.2307/1523081/>
- [7] Mark Chebel. (1997). **Symbol of Islam**. London : Thames and Hudson.
- [8] ชรีฟ เกตุสมบุญ. (2553). **การรู้จักอัลกุรอาน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำกรุงเทพฯ.
- [9] บรรจง บินกาซัน. ประธานโครงการอบรมผู้สนใจอิสลาม มูลนิธิสันติชน กรุงเทพฯ. สัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2555
- [10] อาดิศร์ รัชชมนี. (2552). **แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. (สถาปัตยกรรม). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.